

В результате обобщения результатов исследования установлено, что в группах, в которых внедрялась экспериментальная методика, процент студентов с высоким уровнем сформированности естественнонаучной компетентности увеличился, а с низким уровнем – значительно уменьшился. Это свидетельствует об эффективности разработанной методики естественнонаучной подготовки будущих экологов и педагогических условий ее реализации.

Ключевые слова: профессиональное экологическое образование, естественнонаучная подготовка, педагогический эксперимент.

H. A. Biletska

EXPERIMENTAL TESTING OF SCIENTIFIC TRAINING METHODS EFFECTIVENESS OF FUTURE ECOLOGISTS

The article analyzes the results of experimental research verification of the effectiveness of methods of future ecologists' scientific training. Scientific training is of the key importance in the system of professional ecological education. In our opinion, it contributes to the formation of future ecologists' scientific worldview, which is an integral part of universal human culture; provides formation of scientific competence and is a basis for mastering disciplines of the course of professional and practical training and the future profession; influences the formation of future specialist's professional strength, the level of his mobility, competitiveness and being in demand at labor market; it forms the concept of scientific methodology and logics of modern research; it contributes to the development of such personal traits as creativeness and critical thinking. It is proved that the experimental method, the features of which are a combination of fundamental principles and professional orientation in the selection and structuring the content of educational material, the use of technology training and diagnosis of learning achievements of students on the basis of information learning environment Moodle, provides the formation of all components of the ecologists' scientific competence – cognitive, activity, motivational and personal one. Summarizing the results of the research it was found that in groups where the experimental method was implemented, the percentage of students with a high level of forming scientific competence grew, and with low level – significantly reduced. This fact demonstrates the effectiveness of the designed methods of natural scientific preparation of future ecologists and educational conditions of its realization.

Keywords: professional environmental education, natural-scientific training, pedagogical experiment.

Подано до редакції 19.05.14

УДК 159.9:797.2+376

Г. М. Бойко

АКМЕО-АКСІОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В СПОРТІ ІНВАЛІДІВ

У статті представлено результати вивчення можливостей реалізації акмео-аксіологічних підходів у системі підготовки спортсменів високої кваліфікації у спорті інвалідів (на матеріалах підготовки плавців із порушеннями зору та опорно-рухового апарату).

Ключові слова: спортсмени, підготовка, спорт інвалідів, акмео-аксіологічні підходи, готовність, змагальна діяльність.

Постановка проблеми. Організаційно-методична реконструкція системи психолого-педагогічного супроводу тренувальної та змагальної діяльності спортсменів високої кваліфікації з порушеннями психофізичного розвитку спрямована на створення оптимальних умов для формування готовності атлетів до високоефективної змагальної діяльності [1]. Однією з таких умов є розвиток особистості спортсменів, що здійснюється в системі їхньої підготовки. Отже, пошук необхідних засобів впливу на особистість спортсменів актуалізує проведення відповідних наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами аналізу сучасних наукових даних і власного багаторічного досвіду підготовки спортсменів високої кваліфікації в спорті інвалідів встановлено, що досягнення мети підготовки спортсменів, поруч з іншими, перед-

бачає вирішення завдань, пов'язаних із впливом на особистість і свідомість основних суб'єктів спортивної діяльності:

- формування належного рівня їхньої соціально-психологічної компетентності; розвиток комунікативних, перцептивно-рефлексивних, організаційних здібностей;
- формування належного рівня психологічного здоров'я спортсменів;
- формування оптимального мотиваційного підґрунтя спортивної діяльності спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку [1, 3, 4].

Передбачено, що поетапне вирішення окреслених завдань забезпечить створення умов для усвідомленої участі спортсменів у вирішенні поточних завдань підготовки з метою досягнення найвищого рівня спортивних результатів.

Метою дослідження є вивчення можливостей реалізації акмео-аксіологічних підходів у системі підготовки спортсменів високої кваліфікації у спорті інвалідів (на матеріалах підготовки плавців із порушеннями зору та опорно-рухового апарату).

Дослідження виконується згідно Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр., тема 2.29.: «Теоретико-методичні основи підготовки кваліфікованих спортсменів у спорті інвалідів».

Результати дослідження та їх обговорення. Акмео-аксіологічний підхід підпорядковується вирішенню завдань, спрямованих на формування високого рівня готовності спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку до участі в спортивній діяльності (тренувальній і змагальній), і передбачає орієнтацію спортсменів на самооцінку власних успіхів і невдач, а також досягнутого рівня готовності до змагальної діяльності. Дотримання акмео-аксіологічної умови забезпечується систематичним застосуванням процедур самооцінювання та експертного оцінювання.

Передбачаємо, що такий підхід забезпечує збалансування самооцінки спортсменів процесуального аспекту діяльності, орієнтує її на об'єктивні критерії, дозволяє уникати надмірного суб'єктивізму й створює передумови для досягнення найвищого рівня спортивних результатів.

Установлено, що самооцінка, як психологічне ядро особистості, виконує специфічну поліфункціональну роль, що зумовлює необхідність розгляду характеристик самооцінки за різними ознаками: рівнем адекватності та реалістичності, рівнем розвитку, особливостями будови, обсягом, характером динаміки. Ключовими структурними компонентами самооцінки виступають «Я-реальне» та «Я-ідеальне». Ступінь їх відповідності визначає спрямованість і характер розвитку особистості, зумовлює психічний стан людини [2, 3].

Складний механізм дії самооцінки пов'язаний з існуванням взаємозв'язків самооцінки з психічним і соматичним здоров'ям, характером ідентичності, комунікативними навичками, соціальною адаптацією, професійним самовизначенням і самореалізацією. Порушення самооцінки особистості відбувається внаслідок зовнішніх негативних оцінок індивіда та повторюваних випадків неспіху в різних видах діяльності.

У дослідженні ми виходили з припущення, що одним із важливих факторів, що забезпечує ефективність тренувальної та змагальної діяльності спортсменів, є сприятливий особистісний розвиток. Одним з його ключових психологічних компонентів виступає висока адекватна самооцінка в поєднанні з оптимальним рівнем домагань. Вважаємо, що без систематичного застосування процедур самооцінювання неможливо досягнути достатнього, для успішної спортивної діяльності, рівня професійної самосвідомості та соціально-психологічної компетентності спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку. Самоцінка, як вид судження, дозволяє визначити міру відповіда-

льності спортсменів, відображає ступінь оволодіння ними культурою спортивної діяльності як професійної [1].

Сутність самооцінки спортсменами результатів спортивної діяльності як досягнутого рівня готовності до участі у змаганнях, а також ступеня його реалізації у змагальній діяльності полягає не тільки в констатації ступеня відповідності власних дій кінцевій меті, а й у змістовній саморефлексії способу діяльності, її процесуального аспекту. У цьому зв'язку самооцінку спортивної діяльності розглянуто як уміння спортсмена усвідомити межу власних спортивних досягнень, як рефлексивний спосіб здійснення «Я» у тренувальному процесі та під час участі у змаганнях. У структурі самооцінки спортивної діяльності спортсменів високої кваліфікації виділено два аспекти: особистісний (загальний) та процесуально-діяльнісний.

Особистісний аспект пов'язаний з оцінкою спортсменами власних якостей, потенційних можливостей, здібностей та умінь у співвідношенні «Я-реальний» і «Я-ідеальний» («Я-можливий»). Статус «Я-ідеальний» визначається сукупністю соціальних норм і вимог до особистості як спортсмена високої кваліфікації, який відстоює честь України на міжнародних спортивних аренах. Тому «Я-ідеальний» не завжди збігається зі статусом «Я-реальний», який відповідає потенційним можливостям спортсменів з їхніми позитивними та негативними самохарактеристиками.

Процесуально-діяльнісний аспект пов'язаний з оцінкою спортсменами самих себе як суб'єктів спортивної діяльності. Він включає три компоненти: самооцінку можливостей; самооцінку процедури навчально-тренувальної та змагальної діяльності; самооцінку результату змагальної діяльності. Передбачаємо, що такий підхід забезпечує диференційоване розуміння сутності композиційної структури самооцінки спортивної діяльності (рис. 1).

Самоцінка можливостей (базисна самооцінка) пов'язана з оцінкою спортсменом власних психофізичних можливостей на момент початку розв'язання конкретного тренувального або змагального завдання (перед початком наступного періоду підготовки, виконанням відповідальних тестових завдань, контрольними (тренувальними) та офіційними стартами тощо).

Базисна самооцінка органічно пов'язана з рівнем домагань і відображає впевненість спортсмена у власних силах, можливостях, загалом, віру в себе, стан зрілості його самосвідомості. *Процесуальна самооцінка* або самооцінка ефективності навчально-тренувальної та змагальної діяльності забезпечує оцінку спортсменами процесуального аспекту спортивної діяльності, способу вирішення конкретного завдання та наближення до мети.

Самоцінка результату змагальної діяльності (підсумкова самооцінка) є оцінкою плавців досягнутого рівня готовності до змагальної діяльності та ступеня його реалізації під час виступів у змаганнях, а також порівняння її з оцінками інших суб'єктів. Підсумкова самооцінка відображає ступінь задоволеності особистості з порушеннями психофізичного розвитку собою як спортсменом-професіоналом.

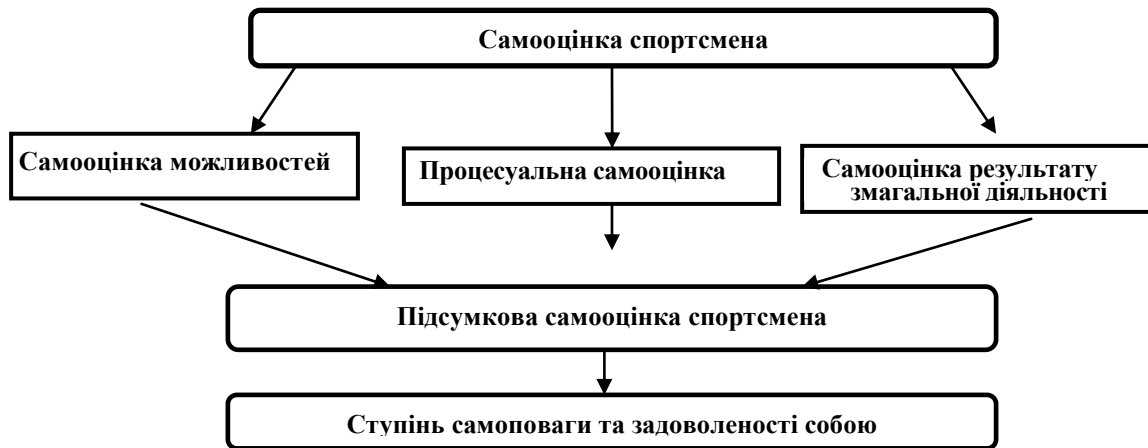

Рис. 1. Структура самооцінки спортивної діяльності (процесуально-діяльнісний аспект)

Проведення процедури самооцінювання потребує діагностичного інструментарію – відповідних оціночних листків, карток, анкет. Метою застосування різних форм самооцінки є розвиток у спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку свідомого критичного відношення до своїх здібностей, досягнутих результатів, перетворення усталеної схеми тренувальної та змагальної діяльності на предмет власного конструктивного аналізу та критики. Застосування процедури самооцінювання не носить виключно діагностичний або контролюючий характер, а спрямовується на професійний розвиток спортсменів, зокрема, на формування мотивів досягнення успіху завдяки формуванню та закріпленню самонастанови: «Я – успішний професійний спортсмен».

Акмео-аксіологічний підхід у системі підготовки спортсменів високої кваліфікації передбачає застосування поточного та підсумкового самооцінювання. Поточне використовується під час кожного тренувального заняття; підсумкове самооцінювання поділяється на проміжне та фінальне. Проведення проміжного самооцінювання передбачається після виступу спортсменів на контрольних змаганнях або після завершення конкретного періоду їхньої підготовки; фінальне – за результатами виступу в головному старті сезону (циклу).

Для здійснення процедури самооцінювання були використані дві вимірні шкали: порядкова та бальна. Передбачається застосування наступних форм самооцінювання:

- поелементної самооцінки рівня техніко-тактичної майстерності, функціональної та психологічної підготовленості;
- самооцінки процесуального аспекту діяльності спортсмена в межах специфічного групового суб'єкта спортивної діяльності;
- підсумкової самооцінки успішності виступів у змаганнях національного та міжнародного рівнів.

Поелементна самооцінка – це здійснення спортсменом деталізованої самодіагностики всіх складових, що визначають рівень його готовності до ефективної змагальної діяльності (рис. 2).

Проведення такої процедури вимагає від тренера визначення переліку ключових компонентів техніко-тактичної, функціональної та психологічної готовності, про які обов'язково інформується спортсмен на початку виконання тренувального чи змагального завдання. Попереднє ознайомлення дає змогу сформуванню усвідомлене ставлення спортсменів до всіх компонентів (складових) підготовки, окреслити перспективи росту їхньої спортивної майстерності.

Для фіксації результатів поелементної самооцінки рівня техніко-тактичної майстерності, функціональної та психологічної підготовленості спортсменів нами розроблено оціночні листи. Зокрема, самооцінювання за порядковою шкалою передбачає такі варіанти відповіді спортсменів: «достатній» (відмінний результат); «швидше так» (добрий результат); «швидше ні» (задовільний результат); «недостатній» (незадовільний результат). У випадку застосування рейтингової системи оцінювання спортивних досягнень доцільно застосувати бальну шкалу.

Спортсмени оцінюють ступінь відповідності рівня сформованості спеціальних умінь, навичок і якостей, що визначають їхню готовність до ефективної змагальної діяльності за допомогою бальної оцінки кожного з передбачених опитувальником питань, порівнюючи кожне з них з їх прогностичною цінністю, визначеною за допомогою експертного оцінювання, проведеного серед провідних тренерів.

З метою самооцінки рівня сформованості техніко-тактичних навичок пропонуємо оціночний лист, в якому зафіксована сукупність показників, що характеризують адекватність виконання, дотримання алгоритму дій, легкість, швидкість, точність виконання, ступінь автоматизму, здатність до ефективної перебудови діяльності, загальну оцінку. Процедура самооцінювання проводиться за такою шкалою: 4 бала – оптимальний (високий); 3 бала – базовий (достатній) рівень, 2 бала – середній (недостатній) рівень, 1 бал – низький (критичний) рівень сформованості.

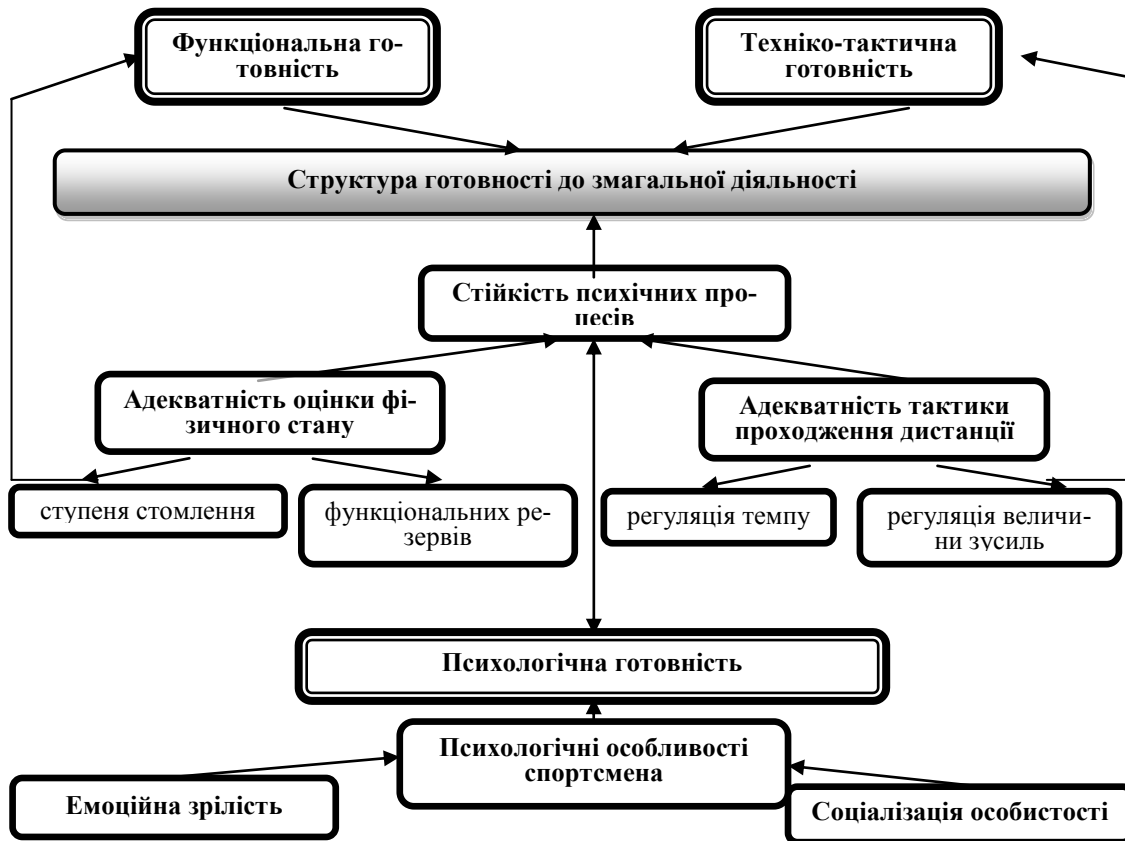

Рис. 2. Структура готовності спортсменів до змагальної діяльності

Самооцінювання процесуального аспекту діяльності спортсменів у межах специфічного групового суб'єкта спортивної діяльності проводиться за допомогою анкетування. Інтерпретація результатів анкетування здійснюється в залежності від набраної суми балів: 8–9 балів відповідають оптимальному рівню; 6–7 балів – достатньому рівню; 3–5 балів – недостатньому рівню міжособистісної взаємодії спортсмена з іншими суб'єктами спортивної діяльності.

На етапах стабілізації та продуктивного функціонування групового суб'єкта спортивної діяльності у спорті інвалідів було застосовано прийом порівняльного співставлення оцінок – порівняння експертних оцінок фахівців, які входять до складу групового суб'єкта спортивної діяльності, з індивідуальними самооцінками спортсменами досягнутого ними рівня готовності. Передбачаємо, що чим більша розбіжність між самооцінками атлетів та експертними оцінками, тим більша неузгодженість між досягнутим ними рівнем готовності до змагальної діяльності та сучасними вимогами виду спорту й рівнем конкуренції спортсменів на міжнародних змаганнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Г. М. Психолого-педагогічний супровід спортивної діяльності плавців із порушеннями психофізичного розвитку в паралімпійському спорті : монографія / Г. М. Бойко. – Полтава : ТОВ АСМІ, 2012. – 360 с.

Висновки. Передбачаємо, що систематичне застосування акмео-аксіологічного підходу в системі підготовки спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку, що здійснюється в формі самооцінювання всіх компонентів, які визначають рівень готовності до ефективної спортивної діяльності та експертного оцінювання, сприятиме досягненню високого рівня сформованості індивідуально-професійних позицій спортсменів із порушеннями психофізичного розвитку в спорті інвалідів.

Самооцінку процесуального аспекту та проміжних результатів спортивної діяльності розглянуто як спосіб саморефлексії у специфічному соціальному середовищі, як уміння спортсмена адекватно оцінювати рівень власних можливостей і досягнень, усвідомлювати фактори, що забезпечують або лімітують його здатність до ефективної спортивної діяльності.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з проведенням емпіричних досліджень ефективності впровадження акмео-аксіологічного підходу в системі підготовки спортсменів високої кваліфікації в спорті інвалідів.

2. Бойко Г. М. Дослідження особистісних якостей плавців із порушеннями психофізичного розвитку / Г. М. Бойко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – (Серія 19: «Корекційна педагогіка та психологія»). – Вип. 21. – С. 22-26.

3. Яковлев Б. П. Мотивация и эмоции в спортивной деятельности / Яковлев Б. П. – М. : Советский спорт, 2014. – 312 с.

4. Boiko G., Babich N. (2014) Characteristics of motivational patterns for sporting activity of swimmers

with psychological disorders //Sport Sciences for Health. – DOI: 10.107/s11332-014-0199-4 Advanced online publication

REFERENCES

1. Boiko, H. (2012). *Psihologo-pedagogichniy suprovid sportivnoi diylnosti plavshiv is poryshennymi psihofizichnogo rozvityku v paralimpiyskomu sporti* [Psychological and pedagogical support sports activities fins with psychophysical disabilities in Paralympic sport]. Poltava: ASMI [in Ukrainian]

2. Boiko, H. (2012). *Doslidzhennia osobustisnukh yakosteï plavtsiv z porushenniamy psikhofizychnogo rozvytku* [The study of personal qualities of swimmers with

psychophysical disabilities]. Kyiv: NPU M. Dragomanova [in Ukrainian]

3. Yakovlev, B. (2014). *Motivazii i emozii v sportivnoi deytelnosti* [Motivation and emotions in sport activities]. Moscow: Sovetskiy sport [in Russian]

4. Boiko, G., Babich N. (2014). Characteristics of motivational patterns for sporting activity of swimmers with psychological disorders. *Sport Sciences for Health*. – DOI: 10.107/s11332-014-0199 [in English].

Г. М. Бойко

АКМЕО-АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ СПОРТСМЕНОВ ВЫСОКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ В СПОРТЕ ИНВАЛИДОВ

В статье представлены результаты исследования возможностей реализации акмео-аксиологических подходов в системе подготовки спортсменов высокой квалификации в спорте инвалидов (на материале подготовки пловцов с нарушениями зрения и опорно-двигательного аппарата).

Ключевые слова: спортсмены, подготовка, спорт инвалидов, акмео-аксиологические подходы, готовность, соревновательная деятельность.

H. M. Boiko

ACME-AXIOLOGICAL APPROACH TO TRAINING COMPETITIVE SPORTSMEN IN DISABLED SPORTS

The article presents the results of applying acme-axiological approaches in the system of training highly skilled athletes in disabled sports (based on training swimmers with visual and musculoskeletal disorders). Acme-axiological approach performs the tasks aimed at training athletes with psychophysical disabilities to participate in sports activities (training and competitions), and provides athletes' self-estimation of their own successes and failures, as well as achieved level of competitive activity preparedness. This approach is focused on objective criteria in order to avoid excessive subjectivity, because it is a prerequisite for achieving the highest level of athletic performance. Acme-axiological approach in training competitive athletes in disabled sports is realized in terms of systematic self-evaluation procedures and expert evaluation. There is self-estimation of sportsmen, where they estimate all components that determine the level of preparedness for effective training and competitive activities, and expert evaluation of the same criteria. Special evaluation sheets were used to fix the self-assessment results of the technical and tactical skills, functional and psychological preparedness of athletes. We think that systematic usage of acme-axiological approach in the system of training sportsmen with psycho-physiological disorders, which is performed in a form of self-estimating of all components that determine the level of their preparedness to the efficient sport activity and expert evaluation, will contribute to achieving the high level of formedness of sportsmen's individual professional status in disabled sports. Self-estimation of procedural aspect and transitive results of sport activity is considered as a way of self-reflection in a specific social environment, as an ability to estimate the level of own skills and achievements, realize the factors, which provide or limit his ability to effective sport activity.

Keywords: sportsmen, training, disabled sports, acme-axiological approaches, availability, competitive activity.

Подано до редакції 05.06.14